

ДО ПИТАНЬ ВИЗНАЧАННЯ СУТНОСТІ КОНТРОЛЮ

Поняття «контроль» пов'язано з поняттям «управління». Воно походить від англійського дієслова «to control», яке має наступні значення: управляти, керувати, контролювати, володіти, перевіряти, регулювати, обмежувати, стримувати тощо. В економічному сенсі контроль означає управління та спостереження. Контроль існує тільки у взаємозв'язку з управлінням, тому сутність та зміст контролю можуть бути повністю розкриті тільки у взаємозв'язку із управлінням, яке він обслуговує. Без контролю управління немає сенсу.

Функції управління і контролю існують з часів глибокої давнини. Їх поява обумовлена формуванням в процесі суспільного розвитку сукупності факторів, до яких відносяться: суспільний поділ праці, виникнення товарно-грошового обміну; формування інститутів держави та права. Державний устрій суспільства, як і поділ суспільної праці, передбачає наявність багатоступеневої соціально-адміністративної ієрархії, в якій повноваження кожної нижчої ієрархічної сходинки визначається головною задачею – виконувати рішення, прийняті на більш високому рівні ієрархічної піраміди. Такий розподіл повноважень та обов'язків стали головним фактором відокремлення функції управління.

Ще на ранніх стадіях становлення державного устрою суспільства потреба у традиційно-сталому централізованому управлінні складним виробничо-адміністративним комплексом з внутрішніми неоднозначними, іноді навіть протилежними інтересами викликала появу звичаїв та необхідністю прийняття законів та правил, які визначали права, обов'язки та відповідальність членів суспільства. Виконання вимог, звичаїв і рішень вищих в ієрархії адміністративних органів держави, дотримання прав, обов'язків і принципу відповідальності членів суспільства, встановленим правилам і законам, забезпечувалися через контроль.

Обов'язковість та необхідність контролю визнається у всіх розвинутих країнах та відображена в міжнародних документах. «Організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими коштами, оскільки таке управління викликає відповідальність перед суспільством», – відзначено у прийнятій IX Конгресом Міжнародної організації контрольних органів (INTOSAI) в 1977 р. Лімській Декларації керівних принципів контролю.

В сучасних умовах контроль забезпечує можливість здійснювати управління діяльністю суспільства та його відокремленими організаціями, а також соціально-економічними відносинами, які склалися. Таким чином, в реальній дійсності контроль є невід'ємною частиною всього процесу управління і не може існувати без взаємозв'язку із ним.

Зміст контролю в управлінні економікою дослідники трактують у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні контроль пов'язують з будь-якою окремою функцією управління, наприклад плануванням, коли за допомогою контролю виявляються ті або інші помилки в плані та усувається, таким чином, зрив його виконання. Під контролем у вузькому сенсі розуміється також перевірка діяльності.

У широкому розумінні контроль в управлінні економікою можна розглядати як перевірку дотримання і виконання нормативно встановлених задач, планів і рішень. У даному випадку на перший план виступає функціональне призначення контролю, його участь на певній стадії управлінського процесу. Трактують контроль, як заключного етапу управлінської діяльності, який дозволяє порівняти досягнуті результати з запланованими, є однією з основних точок зору в науковій літературі.

Контроль розглядають як засіб, або механізм, за допомогою якого проводиться порівняння результатів з встановленими задачами. Контроль зводиться до виду діяльності, який забезпечує порівняння фактичних результатів з встановленими показниками та внесення у разі необхідності відповідних змін. Окремі фахівці визначають контроль як спосіб організації зворотних зв'язків, завдяки яким орган управління отримує інформацію про хід виконання його рішення.

Контроль розглядають як вид діяльності по спостереженню та перевірці відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятним управлінським рішенням (законом, планом, нормам, стандартам, правилам, ознакам), виявленню результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень від вимог управлінських рішень, прийнятих принципів організації та регулювання. Виявляючи відхилення та причини їх виникнення, контроль дозволяє визначити і провести заходи щодо зміни способів впливу на об'єкт з метою подолання відхилень та усунення перешкод для оптимального функціонування об'єкту управління.

Багатогранність контролю обумовлена різноплановістю управлінської діяльності. Оскільки будь-яка суспільна або приватна діяльність спрямована на досягнення конкретних цілей, наприклад цілей економіки – задоволення особистих та суспільних потреб у матеріальних та духовних благах, то відповідно будь-яке управління в цілому пов'язано з досягненням цих цілей. Враховуючи, що контроль обслуговує управління економікою, його кінцевими цілями також є цілі управління економікою.